

DE GESCHIEDENIS VAN DE VYT-BORLUUTFUNDATIE EN HET LAM GODS

1542, juni 10. De bijkomende missen in de Vytkapel waren mogelijks het gevolg van de hoge inkomsten van het bezoekgeld. Een andere mogelijkheid was dat de hogere inkomsten van de geschonken gronden in het Waasland leidden tot het celebreren van deze missen. Dit was echter voorzien in de stichtingsakte (1435) en werd nog in aanmerking genomen in 1576 (noot 203).

1546-1550. Marcus van Vaernewijck (noot 12a) vermeldt dat het onderstuk van het Lam Gods met als voorstelling de hel, dat uitgevoerd was in tempera, door onbekwame restaurateurs “met hun calvershanden uitgevaecht” werd (cfr. 1574). Castrucci (cfr. 1548) maakt melding van de drie standen van de kerk waaruit mogelijks afgeleid kan worden dat de predella het vagevuur voorstelde. Naar onze mening hebben we hier iconografisch gezien wel degelijk te maken met de hel. De befaamde restaurateur is onbekend gebleven, daar er juist in die periode leemten zijn in de rekeningen en in de Acta Capituli. Volgens het handboekje van Jan Vermeers waren het dezelfde geestelijken (cfr. 1542) die de mis opdroegen : Joos van Visscherye (zond.), Jan de Mera (= van der Meere) (maandag), Brune Vischerie (dinsdag), succentor (woensd.), Piaulus (donderdag), behalve dat E.H. Paulus (vrijd.) en Picaert, die samen met Brune de zaterdag de mis opdroeg, vervangen werd door een visitator (= bezoeker) (succentor = ondercantor of begeleider).

1546, juli 7. In 1540 werden de monniken van de St.-Baafsabdij overgebracht naar de St.-Janskerk, daar hun abdij omgebouwd werd tot dwangburcht. De Gentse hoofdkerk kreeg een nieuwe patroonsheilige : H. Bavo. Op 7 juli 1546 bracht kapitein Vincenzo Castrucci van Lucca een bezoek aan het Lam Gods (224). De vermelding in zijn reisnota's van het onderstuk met de lijdende kerk is mogelijks een allusie op het wegvloeien van het water uit de Levensfontein op dit onderstuk.

1548-1549. In de aantekeningen betreffende het tonen van het retabel in de rekening van de Oude Fabriek wordt het Lam Gods voor het eerst vermeld als de tafele van Adam en Eva (noot 203).

1549. De Antwerpse adel schonk een vergulde beker, beter bekend als de Poculum Hilaritatis, aan hun St.-Lukasgild en aan de Violieren. Deze beker was versierd met de portretten van Apelles, Xeuxis, Raffaël (die door Floris bewonderd werd) en Jan van Eyck, vanwie de Antwerpenaren

zonder meer aannamen dat hij lid was geweest van hun schildersgild. Dit chauvinisme werd nog als werkelijkheid aanvaard door J. van der Sanden in "Oud konst-toneel" (Antwerpen, Stadsarchief, hs. f°212 r°), die melding maakt dat Jan van Eyck "aengenomen geweest als lid of meester in onze gilde van Sint-Lucas". Men veronderstelt dat het portret van Jan op deze beker (die verloren ging in 1794) teruggaat op het zgn. zelfportret op het Lam Gods. Sommigen menen deze beker te mogen herkennen op het portret van Abraham Grapheus van Cornelis De Vos (1620) in het Antwerps Museum voor Schone Kunsten (225). We vermelden hier eveneens de oude kopieën naar de portretten van Hubert (1ste ruiter) en Jan (4de ruiter) op het gestolen paneel. Deze dubbelportretten worden bewaard in het museum te Dijon (226).

1550, september 15. De Bruggeling Lansloot Blondeel en Jan van Scorel, een kanunnik uit Utrecht, restaureerden het veelluik. Volgens sommigen (noot 6b) zou van Scorel de Utrechtse dom op het middenpaneel hebben geschilderd, anderen merken terecht op dat wij dit gebouw ook aantreffen op "De Madonna met kanselier Rolin" (Parijs, Louvre) (227). Voor het tonen van het retabel ontving men van de bezoekers xxviii s.xd.g. (noot 203).

Lambert Lombart was wel degene die het meest onder de invloed stond van de Italiaanse kunst, doch deze Luikse schilder nam voor de voorstelling van St.-Jan-de-Evangelist op zijn St.-Pietersaltaar (Brussel, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten van België) de gelijkaardige figuur op het Gentse veelluik als model (227A).

1551-1552. Volgens het handboekje van Hubertus de Waghemaker droegen de volgende kapelannen de mis op in de Vytkapel : Philips Hanswyck (Z), Jan van der Mere (M), Joos van der Visscherie (D,D,V), Hendrik de Crudenare (W) en Lieven Maganck (Zaterdag). Hanswyck, van der Mere en Meganck waren lid van het kapittel. In de rekening van de Oude Fabriek is er een post voorbehouden voor de ontvanger XVii sg.

Nadat de kerk verheven werd tot collegiale, werd er een kapittel opgericht. De missen werden verdeeld onder de kapelannen en de geestelijken van de kerk. Reeds vlug werd de zorg voor de fundatie en voor het retabel volledig overgenomen door het kapittel.

1555. In het genealogisch handschrift van Joos Borluut en in het Recueil van "diverssche sepulturen, ghelaesen veinsteren ende blazoenen..." wordt voor het eerst melding gemaakt dat "in de eerste capelle naest den trappen, daer de tafele van Adam ende Eva staet, zijn de ghelassen veynsters al verwapent metten wapenen van Joos Vyts ende joncvrouwe Elisabeth Borluuts" (noot 206).

1566, juli 7. De Schryver en Marijnissen (noot 211a) brengen het werk vermeld in een brief van proost Morillon aan kardinaal Granvelle : “Je n’ay encores résolution de sa Masjesté touchant la table de Gand, qu’elle veult este faicte par maistre Michiel, qu’il est force faire sur tablez de bois bien liéz”, in verband met de kopie van het Lam Gods door Michel van Coxie, doch dit kan weerlegd worden daar men weet uit de kerkrekeningen dat deze meester pas in 1557 zich te Gent vestigde. Daarenboven draagt de repleik de signatuur en de datum 1558 (N.S. 1559). Het gaat hier dus duidelijk om twee verschillende werken.

1557-1559. Filips II, koning van Spanje, die het origineel wilde bezitten, liet een kopie maken door Michiel van Coxie. De weigering ging mogelijks uit van de familieleden, die zoals in 1578-1579 hun rechten op het retabel deden gelden. De panelen van de kopie worden thans bewaard te Berlijn, Staatliche Museen (God, Aanbidding van het Lam); München, Pinakothek (Maria, Johannes) en Brussel, Museum voor Schone Kunsten (zijluiken). Waarschijnlijk was deze kopie in 1559 reeds naar Valladolid in Spanje overgebracht, daar in de Heere’s ode, die in juli 1559 in de St.-Baafskathedraal reeds prijkte (cfr.), er melding van wordt gemaakt. De Academy of Arts te Honolulu bewaart een tekening, die een vrije interpretatie is van Maria op de buitenluiken. Deze draagt het opschrift : Johannes van Eyck inv. Michiel Coxeyn fec., doch deze vermelding werd er achteraf op aangebracht. Het gezicht herinnert aan de 16de eeuwse Italiaanse kunst. P. De Boer zag een oude vrije kopie van het paneel van de Eremiten door bemiddeling van de Galerie des Etats-Unis te Cannes (noot 212). De totstandkoming moet na deze datum geplaatst worden (cfr. 1450). Opvallend liggen de inkomsten van de bezoekers in de jaren 1556-1557 (meer dan 3 lb.) en 1559-1560 (meer dan 2 lb.) hoger dan anders, dit was waarschijnlijk te wijten aan het kopiëren van Coxie in een kleine ruimte in de Vytkapel en de samenkomst van het 23ste kapittel van het Gulden Vlies (noot 218).

1559, juli 23-25. Ter gelegenheid van het 23ste kapittel van de Orde van het Gulden Vlies wijdde Lucas de Heere een ode aan het veelluik, die hij ophing aan de muur rechtover het retabel. In 1565 publiceerde hij zelf deze ode (noot 11), die in een licht gewijzigde vorm overgenomen werd door van Mander (noot 15). Uit verloop van de dienst in de Vytkapel volgens de rekening van de Oude Cotidiane ontving de koster Bernaert voor het onderhoud XIIg. en voor het brood en de wijn XX g. en dit elke trimester. In de comptabiliteit worden de inkomsten in verband gebracht met de grond in het Waasland (Verrebrouck).

1560. In de Vlaemsche Audtvremdicheyt vermeldt Marcus van Vaerne-wijk (228) het retabel zonder meer als “taefel tSente Jans”. Als auteur

vermeldt hij enkel Jan, die afkomstig was “van Maeseyc, een stedekin in ruudt Kempen landt”. Reeds in de eerste herdruk werd de tekst aangevuld : “Hubertus van Eyck... was een uitnemende constich schilder...die taefel in tSente Jans kercke eerst begonnen hadden. Zyn sculptur is te Gent in dezelve kercke”. Van de bezoekers ontving men XXIII s.VIIIg IX en het jaar daarna XXXII s.IXg.XI (noot 203).

1561. In de beschrijving van Ludovico Guicciardi over de Nederlanden vermeldt deze dat “In de temple van St.-Baafs vonden we een zeer excellent schilderij van de triomf van de Agnus Dei, alhoewel het iedereen de tafel van Adam en Eva noemde. De auteur Jan van Eyck woonde meestal te Brugge, waar hij gestorven is. Hem volgde in dezelfde kunst zijn broer Hubert, die bij hem woonde en schilderde op dezelfde werken” (noot 148). De ontvangsten van het verloop van de dienst in de Vytkapel volgens de rekening van de Oude Cotidiane zijn opgetekend vanaf 1559 tot 1569 en van 1570 tot 1575 (noot 203).

NOTEN

224. *E. Dhanens*, Het retabel van het Lam Gods, in : Inventaris van het kunstpatrimonium in Oost-Vlaanderen, VI, Gent 1965, blz. 103-104.
225. a) *J. Van Der Sanden*, De Bloyende konsten of Lauwerkrans van Apelles, Antwerpen 1774, blz. 15, *P. Genard*, Notice sur la corporation des orfèvres d'Anvers, in : Annales Académie de Belgique, 1889, blz. 299.
226. *J.A. Crowe-G.B. Cavalcasselle*, Les anciens peintres flamands, Brussels 1862, I, blz. 108.
227. *E. Dhanens*, Bijdragen tot de studie van de repentirs en oude overschilderingen op het Lam Godsretabel van Hubert en Jan van Eyck, in : Bulletin van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, dl. XV, Brussel 1975, blz.110-8.
- 227A.*M.J. Friedländer*, Anthonis Mor and his contemporaries, Early Netherländish painting, 1975, nr. 104.
228. *Marcus van Vaernewijck*, Vlaemsche Audtvremdicheyt : inhoudende veel wonderlicke antiquiteyte(n)/van der natuere/ghelegentheyt oorsprongh ende eerste Fondation des selven Landts/met meer ander ghenougelicke en(de) vremde dinghen : Al t'selve vergadert ghecomponeert ende Rhetorijckelicken ghestelt by Balladen (pas uitgegeven in 1562 te Gent), 1ste tractaat, 92 (stroof).

Rudy VAN ELSLANDE